

»Srdili ste Jahvu.« (Pnz 9, 22) Božja srdžba kao izraz njegove zahtjevnosti

BORIS VULIĆ*

• <https://doi.org/10.31823/d.30.4.2> •

UDK: 27-144-23-31 • Izvorni znanstveni rad

Priljeno: 7 prosinca 2021. • Prihvaćeno: 12. prosinca 2022.

Sažetak: Člankom se želi pokazati da je biblijski govor o Božjoj srdžbi konstitutivan za istinsku kršćansku sliku o Bogu i da se takav govor ne smije zanemariti, jer je sastavni dio kršćanske vjere. Rad upozorava na to da obilni biblijski zapisi o božanskoj srdžbi otkrivaju Boga koji je zahtjevan Bog – i to radi nas i našega spasenja – te da Božja srdžba ne isključuje Božju ljubav i milosrđe, nego upravo iz njih proizlazi kao radikalni način njihova iskazivanja i poziva na obraćenje. Članak je podijeljen u četiri dijela. U prvom se dijelu prikazuju suvremeni konteksti zbog kojih govor o Božjoj srdžbi postaje neprihvatljiv. Potom se dva poglavlja bave sintezom biblijskoga govora o Bogu, uz uvodne naznake o razlikovanju božanske i ljudske srdžbe. U trećem dijelu izvode se teološki zaključci biblijskoga nauka o Božjoj srdžbi, pri čemu postaje razvidno da se Bog srđi na čovjeka jer je njegov stvoritelj, jer postoji grijeh, jer Bog nije ravnodušan spram čovjekova stanja, jer želi dijalog s čovjekom i ne čeka da čovjek sam spozna grijeh. U konačnici, Bog se srđi na čovjeka grješnika i na narod jer je milosrdan.

Ključne riječi: Božja srdžba, milosrđe, grijeh, obraćenje, paradoks vjere.

Uvodno promišljanje: konteksti i naglasci

Kršćanska vjera jest paradoks. Do takva se uvida može doći promatrajući fenomen kršćanske vjere u odnosu na moderni svijet. Vjera Katoličke Crkve u svome dogmatском, liturgijskom i moralnom izričaju uvelike je oprječna

* Izv. prof. dr. sc.
Boris Vulić,
Katolički bogoslovni
fakultet u Đakovu,
Sveučilište Josipa Jurja
Strossmayera u Osijeku,
Petra Preradovića 17,
p. p. 54, 31 400 Đakovo,
Hrvatska,
vulic@me.com

općeusvojenom modernom mišljenju. Isto tako ona je u svome sadržaju često suprotna uobičajenom i očekivanom. Međutim teza da je kršćanska vjera paradoks svoj jedinstven izričaj pronalazi tek ako se fenomen kršćanske vjere promatra u sebi samome. Tu se vjera otkriva kao vrhunski paradoks, jer traži od čovjeka da izruči svoje povjerenje u istine u kojima zajedno supostoje stvarnosti koje su naizgled proturječne. Tako u kršćanstvu istodobno susrećemo svetost i grješnost, milost i slobodu, nebo i zemlju, život i smrt, ljubav i gnjev, milosrđe i pravednost, spasenje i prokletstvo, raj i pakao, neograničeno i ograničeno, uzvišeno i poniženo, jako i slabo, univerzalno i partikularno, na koncu i prije svega – božansko i ljudsko. Pojedini iskazi vjere mogu izgledati kao proturječni onomu uvriježenomu u vjeri i pritom ovdje mislimo na one koji stoje u samoj vjeri. No kod paradoksa naglasak nije toliko na riječi *proturječno* koliko na riječi *izgleda* proturječno. Tako dolazimo do, čini se, najtočnijega opisa paradoksa, koji nam je ponudio Ivan Golub: »Paradoks nije kontradikcija. Paradoks je u tome što ne vidimo kako povezati dvoje.«¹

Zato što je kršćanska vjera paradoks, u njoj se mora računati na različite naglaske koji se pridaju pojedinim iskazima u dogmatskom, liturgijskom i moralnom kontekstu. To da ne vidimo svaki put *kako povezati dvoje* podrazumijeva različitu zastupljenost i percepciju sadržaja vjere s obzirom na vrijeme, prostor, kulturu, pa sve do duhovnoga stanja pojedinoga vjernika. Takav dinamizam, koliko očekivan, toliko može postati i problematičan. Takvim postaje onda kad se u određenom kontekstu – teološkom, pastoralnom, katehetskom i sl. – dođe do stupnja u kojem jedan naglasak postaje toliko dominantan da više ne samo da se ne zna *kako povezati dvoje* nego se jedno od toga *dvoje* više ne može vidjeti. Tada se sve gradi na jednom i polazeći od njega, on natkriljuje sve i njime se sve opravdava, upotrebljava ga se u svemu i za sve. Govorimo dakle o slici pojedinoga sadržaja vjere u određenom vremenu i prostoru koji postaje prevladavajući, ali na štetu ne samo cjeline nego i ljepote, ali i zahtjevnosti kršćanske vjere.

Spomenuti dinamizam otpočeka je prisutan u životu Crkve i po tome se pojedina razdoblja njezine povijesti uopće ne razlikuju. Ono što razlikuje ta razdoblja jest stupanj pozornosti i bdjenja da pojedini naglasak ne potamni cjelinu, kao i stupanj spremnosti na žrtvu da se sačuva, prenosi i ljubi svekolika ljepota i zahtjevnost kršćanske vjere koja je paradoks.

Nakon tih misli nameće se pitanje koji su to aktualni naglasci koji upravljaju i usmjeravaju naš teološki i pastoralni kontekst. Jednostavnim promatranjem, praćenjem, misaonom analizom te ništa manje iskustvom dolazimo do zaključka o dvama posebno dominantnim naglascima našega *ovdje* i *sada*. Prvi je onaj koji je,

¹ I. GOLUB, *Milost. S predavanja*, Zagreb, 1997., 72.

da tako kažemo, zadan iznutra, a drugi izvana. Pod prvim mislimo na naglasak koji je stvarnosti Božjega milosrđa dao pontifikat pape Franje. Tu posebno izdvajamo Izvanredni jubilej milosrđa (8. prosinca 2015. – 20. studenoga 2016.) koji je milosrđe osvijetlio kao riječ i stvarnost od koje se polazi i kojoj se uvijek vraća kad se govori i promišlja odnos Boga i čovjeka, kao i ljudi međusobno. U buli najave toga jubileja nalazimo i sljedeće:

»Uvijek imamo potrebu razmatrati otajstvo milosrđa. Ono je izvor radosti, vedrine i mira. Ono je uvjet našega spasenja. Milosrđe: to je riječ koja objavljuje otajstvo Presvetoga Trojstva. Milosrđe: ono je posljednji i najviši čin kojim nam Bog dolazi ususret. Milosrđe: ono je temeljni zakon koji prebiva u srcu svake osobe, kada gleda iskrenim očima brata kojeg susreće na životnom putu. Milosrđe: ono je put koji sjedinjuje Boga i čovjeka, jer otvara srce nadi da smo ljubljeni zauvijek usprkos ograničenju zbog svoga grijeha.«²

»Milosrđe će biti uvijek veće od svakoga grijeha, i nitko neće moći postaviti granicu ljubavi Boga koji oprašta.«³

»Kao što možemo vidjeti u Svetome pismu, milosrđe je ključna riječ koja opisuje Božje djelovanje prema nama.«⁴

»Milosrđe je sam temelj na kojem počiva život Crkve.«⁵

»Zato, gdje god je Crkva prisutna, ondje mora biti vidljivo Očevo milosrđe. U našim župama, zajednicama, udruženjima i pokretima, ukratko, gdje god su kršćani, svatko mora naći oazu milosrđa.«⁶

Ovdje izdvojene misli iz naučavanja pape Franje opasuju široko polje teme Božjega milosrđa, koje je ušlo u sve pore života Crkve, ali i u neka područja izvan nje. Milosrđe je na neki način postalo sinonim pontifikata pape Franje i njegove recepcije u Crkvi i svijetu te prva teološka i pastoralna tema. Štoviše, prema kardinalu Walteru Kasperu, riječ je o temeljnom pojmu evanđelja i ključu kršćanskoga života, ali i o »temeljnoj temi za 21. stoljeće«.⁷ Zasigurno da je to donijelo mnoga duhovna

² FRANJO, *Misericordiae vultus – Lice milosrđa. Bula najave Izvanrednog jubileja milosrđa*, Zagreb, 2015., br. 2 (= MV). Zanimljivo je primijetiti da je ta bula na hrvatskom jeziku dosad objavljena u čak 6 izdanja. U nas je to prava rijetkost, barem ako se gledaju teološka djela, a pogotovo crkveni dokumenti. I ta činjenica upozorava na prevladavajući naglasak aktualnoga konteksta vjere.

³ MV, br. 3.

⁴ MV, br. 9.

⁵ MV, br. 10.

⁶ MV, br. 12.

⁷ W. KASPER, *Milosrđe. Temeljni pojam evanđelja – ključ kršćanskog života*, Zagreb, 2015., 17.

dobra za Crkvu i vjernike, jer ih je vjernije približilo istinskom sadržaju vjere u Boga po objavi njegova Sina, Isusa Krista. Doista je prema Svetomu pismu milosrđe ključna riječ koja opisuje Božje djelovanje u svijetu i njegovu brigu za svakoga čovjeka. Zato je milosrđe temelj na kojem i sama Kristova Crkva izgrađuje svoj život i poslanje te je vjerna Božjem pozivu u onoj mjeri u kojoj na licu svih njezinih zajednica i struktura jasno sjaji Očevo milosrđe. Vratimo se još jednom spomenutoj buli. U njoj nalazimo i ovo: »Svaki onaj koji griješi mora podnijeti kaznu. Samo što to nije kraj, već početak obraćenja, jer pojedinac počinje osjećati Božju nježnost i oprostjenje.«⁸

Peter Sloterdijk moderne odnose opisuje kao *doba nuspojavanja*: »Izrazom ‘nuspojavanja’ označava se suvišak neintendiranih konzekvencija u odnosu na svjesno izazvane učinke mjera, poduhvata i inovacija.«⁹ Ta nam misao pomaže shvatiti da i naglasak stavljen na Božje milosrđe u Crkvi također može imati svojih neželjenih, dijelom i skrivenih učinaka. Štoviše, kako duh svijeta podire u krilo Crkve, tih nuspojavanja može biti i više u odnosu na ono što se kanilo intoniranjem Božjega milosrđa kao temeljne melodije suvremenoga crkvenoga konteksta. Najštetnija nuspojavanja inflacije teme milosrđa u Crkvi jest udaljavanje od Svetoga pisma i tradicije Crkve. Na to je u jednom intervjuu jasno i nedvosmisleno upozorio Ivica Raguž, iako je u nas u tome ostao gotovo pa usamljen:

»Iskreno rečeno: nije božanska komedija, nego ljudska je komedija taj govor o milosrđu! Ta inflacija govora o Božjem milosrđu nikad mi nije dobro legla. Smatram da je Godina milosrđa bila potpuni fijasko, promašaj! Zašto? Razlog je jednostavan: udaljili smo se od Pisma i kršćanske Tradicije. Znae gdje i kako izrasta biblijski govor o milosrđu? U grijehu! (...) Tamo gdje nema grijeha, nema ni Boga, a ni milosrđa. Koji je smisao govoriti današnjem čovjeku o milosrđu kad on sebe ne smatra grješnikom! Ma koji je smisao govoriti o milosrđu kad se ni današnji biskupi, ni svećenici ne usude govoriti o grijehu! Zato je govor o Božjem milosrđu farsa! Pustimo sada milosrđe, da budem brutalan, govorimo o grijehu pa ćemo doći do milosrđa!«¹⁰

Unutar takve dijagnoze o ispraznosti prekomjernoga govora o milosrđu prepoznajemo još jedno ispuštanje, i to govora o Božjem gnjevu, o njegovoj srdžbi prema svomu narodu. Ta je tendencija otprije prisutna u Crkvi. Spomenimo Marciono-

⁸ MV, br. 21.

⁹ P. SLOTERDIJK, *Strašna djeca novog vijeka. O antigenealoškom eksperimentu moderne*, Zagreb, 2017., 70.

¹⁰ Vlč. Ivica Raguž: *Koronavirus ili korizma?* Dostupno na: <https://www.svetlorijeci.ba/novosti/vlč-ivica-raguž-koronavirus-ili-korizma> (7. 9. 2021.).

vu herezu u 2. stoljeću, koja razdvaja osvetničkoga Boga Staroga zavjeta i dobrog Boga Novoga zavjeta. Svakako treba imati u vidu da jednom formulirane hereze uvijek na neki način ostaju prisutne – skrivene mutiraju i preživljavaju u novim formama. Spomenimo i činjenicu da su modernom reformom časoslova iz njega, zbog psiholoških razloga, ispušeni tzv. imprekatorni psalmi (Ps 58, 83 i 109), u kojima se zaziva Božja srdžba nad grješnike. No čini se da je u naše dane nastupila potpuna ravnodušnost spram Božje srdžbe o kojoj govori Sveto pismo i tradicija Crkve, a što se onda pretiče u time dodatno osnaženu ravnodušnost spram grijeha i Božje kazne te dovodi do zaključka da u suvremeno dominantnoj slici Boga nema mjesta za božanski gnjev.

Takvom debaklu doprinijelo je i ono što prepoznajemo kao drugi prodorni naglasak našega *ovdje* i *sada*, koji dolazi takoreći izvana, a to je pandemija bolesti COVID-19. Čitav se svijet našao u teškoj drami u kojoj se izmjenjuju činovi čovjekove ranjivosti, nestabilnosti, boli, patnje, beznađa i besmisla, a sve zbog nečega što je posve maleno, čak oku nevidljivo. Mnogi su ponudili teološka promišljanja vrijedna pozornosti o krizi pandemije, duhovnoj borbi u njoj te o krizi kao velikoj prilici za kršćanstvo.¹¹ No svako malo netko je u Crkvi imao potrebu da ustvrdi: koronakriza nije i ne može biti Božja kazna. Iako tema ovoga rada nije Božja kazna, isključivost glede te teme upozorava na isključivost spram teme Božje srdžbe, ako je božanska srdžba uzrok Božje kazne i njezin povod. Na djelu je dakle i dalje slika o Bogu koji je krajnje milosrdan, pun ljubavi prema čovjeku i u kojoj nema mjesta za govor o kazni, pa ni kušnji. Svećenik Fabio Rosini ovako ustvrđuje: »Đavao radi istančano kako bi usadio u nama – uglavnom nesvjesno – lažnu sliku o Bogu. Nakon toga ostatak je samo posljedica i čovjek se sam uništi jer su njegovi parametri destruktivni ... «¹² Vrijeme pandemije bolesti COVID-19 tako je pojačalo naglaske prevladavajuće slike suvremenoga kršćanstva o Bogu. Zato su opet osamljeni ostali oni koji su se željeli suprotstaviti lažnoj sigurnosti *hereze nijekanja Božje kazne* i o koronakrizi pokušali oštro govoriti kao o Božjoj kazni i njegovoj osveti kao odgovoru na čovjekov grijeh, a koja nije u suprotnosti s njegovom ljubavlju i milosrđem, nego je jedan od njihovih izraza kojemu je svrha obraćenje grješnika.¹³

Dakako da je jedan od razloga takva stanja prijašnje instrumentaliziranje biblijskoga govora o Božjoj srdžbi u službu bigotne i skrupulozne religioznosti. Kad se u takvom stanju napokon spozna biblijski navještaj milosrdnoga Boga, nerijetko to

---

¹¹ Upozoravamo tek na ovo: J. C. LENNOX, *Bog u doba koronavirusa?*, Split, 2020.; D. VUKOVIĆ, Duhovna dimenzija borbe protiv koronavirusa, u: *Diacovensia* 29(2021.)1, 5–10.

¹² F. ROSINI, *Kako započeti iznova. Put istinskoga životnog preporoda*, Split, 2021., 192.

¹³ Jedan takav primjer dan je u: I. RAGUŽ, *Cave minantem!* Meditacija o Bogu osvetniku koji kažnjava i druge meditacije, u: *Communio* 46(2020.)138, 104–135., osobito 104–120.

zna rezultirati ili napuštanjem Crkve u kojoj se dotad živjelo sputano ili apsolutiziranjem bezuvjetnoga Božjega milosrđa u kojem se tema Božje srdžbe dokida kao arhaični antropomorfizam. Držimo da u obama tim slučajevima više nije riječ o kršćanskoj objavi Boga Isusa Krista, nego o pokušajima uspostave božanstva u skladu s čovjekovim željama i fantazijama iz kojih je posve uklonjen strah Božji kao dar Duha Svetoga. Takve fantazije više ne uspijevaju uvažiti sljedeće: dok u Svetom pismu pronalazimo obilje govora o Božjoj ljubavi i njegovu milosrđu spram čovjeka, isto tako u njemu postoji mnoštvo izraza o Božjoj srdžbi prema čovjeku zbog njegove grješnosti i radi njegova spasenja.

1. Božanska i ljudska srdžba nisu iste

Iz uvodnih promišljanja proizlazi da je kršćanska vjera paradoks i da se to očituje u istodobnom postojanju Božjega milosrđa i njegove srdžbe te da nije jednostavno povezati to dvoje. Naglaskom koji je dan Božjem milosrđu u naše se vrijeme uočava nuspojava zaobilaženja govora o božanskoj srdžbi. Ako takav govor i postoji, on je uvelike neutraliziran, odnosno sveden na simboličko tumačenje biblijskih arhaičnih izraza koji su nadiđeni nekim drugim slikama, osobito onom o milosrdnom nebeskom Ocu.

Međutim, tko god čita Sveto pismo, ne može zanijekati jednostavnu činjenicu – Božja srdžba, kao njegova žestoka reakcija spram čovjeka, eklatantna je tema istoga Pisma i jednako se pojavljuje u Starom kao i u Novom zavjetu. Sveto pismo govori o Božjem milosrđu, ali ono isto tako govori i o Božjoj srdžbi. Oba su takva govora u Pismu božanski nadahnuta i oba traže jednako ozbiljan stupanj prihvaćanja, čemu ne odgovara stav da je ovdje riječ tek o antropomorfizmu i simbolizmu, odnosno metaforama koje upućuju na nešto drugo. Tvrditi da je Božja srdžba simbol i metafora značilo bi ne poznavati dramu povijesti spasenja, pa i njezinu tragičnost zbog grijeha i čovjekove neuzvraćenosti na Božju ljubav. Zasižno da se odmah nameću važna pitanja. U kojem se odnosu nalazi Božje milosrđe i njegova srdžba? Supstoje li one zajedno ili se po sebi isključuju, pa kad je jedna na djelu, druge nema? Vrijedi li to da kad je Bog srdit, on tada ne može biti milosrdan i obratno? Nisu li možda srdžba i milosrđe, zapravo, dva oblika istoga Božjega stava spram čovjeka?

Ponajprije upozorimo na jednu važnu premisu. U Svetome pismu Božja srdžba bitno je drukčija od čovjekove.¹⁴ Ona je sveta srdžba. Iako se Božja srdžba može opisivati slično kao ljudska, odnosno iako ljudsko iskustvo srdžbe pomaže da se u

¹⁴ Od glagola koji se u Starome zavjetu upotrebljavaju za Božju srdžbu, njih 375 ima Boga za subjekt, dok samo 80 čovjeka. Čovjekova srdžba uvijek je moralno vrjednovana kao negativna. Usp. R. MIGGELBRINK, *L'ira di Dio. Il significato di una provocante tradizione biblica*, Brescia, 2005., 22–23.

Svetome pismu izrazi Božja srdžba,¹⁵ iskustvo Božjega gnjeva prethodi jeziku i ima posve drugi izvor. Čovjek, za razliku od Boga, srdžbom ne može postići dobro niti je čovjekov bijes motiviran dobrom. Čovjek teško može kontrolirati svoj bijes. Štoviše, srdžba gotovo uvijek dovodi do nepravde, a često i do ubojstva. Tako se Kajin žesti na Abela, jer je na njega ljubomoran i na koncu ga usmrćuje (Post 4, 1–16). Na grješnu ljudsku srdžbu Bog odgovara svojim gnjevom i samo se on smije rasrditi. Oni pak koji stoje u posebnom odnosu s Bogom i koji se zajedno s njim i uime njega brinu za narod mogu odražavati Božju srdžbu u svojoj ljudskoj srdžbi, poput Mojsija ili Jeremije, koji se srde na sunarodnjake zbog nevjere (usp. Izl 16, 20; Jer 6, 11), ili Ilije dok ubija lažne proroke (usp. 1 Kr 18, 40).

Izvanbiblijski kontekst također poznaje govor o božanskoj srdžbi.¹⁶ I tu se naglašava bitna različitost božanskoga i ljudskoga gnjeva. Ljudski gnjev zapravo je iracionalni osjećaj i zaprjeka spokoju, koju treba izbjegavati. U starim je religijama božanska srdžba važna tema, gotovo je sve u njima podređeno tomu da se zaustavi ili ublaži božanski gnjev. To je generalno uvjerenje staroga svijeta, iako na primjer Ciceron i Epikur dovode u pitanje takvo poimanje božanskoga, držeći da se tako božanskom pridijeva ljudsko, koje mu ne priliči. Bogovi upravljaju svijetom bez srdžbe, odnosno bez osjećaja (*apátheia*). Osjećaji su ti koji bi deformirali božansko savršenstvo.

Rani kršćanski pisci ne dijele takvo uvjerenje.¹⁷ Prepoznati u Bogu srdžbu ne znači dovesti u pitanje njegovo savršenstvo. Za te pisce, a ovdje spominjemo tek Laktancija, gnjev i dobrota jednostavno supostoje u Bogu i to im ne stvara nikakvu poteškoću. Ali se slažu u tome da jasno treba razlikovati božansku i ljudsku srdžbu. Ljudska srditost u kršćanskoj duhovnosti i moralu jest jedan od glavnih grijeha. Ta je srdžba dakle uvijek grješna, jer je izraz nekontroliranoga bijesa i osvete koji donosi zle plodove, dok je Božji gnjev jamstvo njegove dobrote spram čovječanstva. To će razlikovanje pomoći i sv. Augustinu da, iako problematizira pridavanje ljudskih osobina Bogu, jasno naglasi postojanje Božje srdžbe, ali koja je posve drukčija od one ljudske. Iz toga postaje razvidno da se religiozna baština čovječanstva slaže u sljedećem: govor o ljudskoj srdžbi nije i ne može biti kontekst za govor o božanskoj srdžbi.

2. Tematska starozavjetna težišta o Božjoj srdžbi

Stari zavjet obiluje opisima Božje srdžbe, čiju sintezu pronalazimo u tekstu proroka Izaije:

¹⁵ Usp. DH 806.

¹⁶ Usp. Srditost, u: A. REBIĆ (ur.), *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002., 888.

¹⁷ Usp. R. MIGGELBRINK, *L'ira di Dio*, 135–144.

»Gle, ime Jahve izdaleka dolazi, gnjev njegov gori, dim je neizdrživ. Usne su mu pune jarosti, jezik mu oganj što proždire. Dah mu je kao potok nabujali što do grla seže. On dolazi da prosije narode rešetom zatornim, da stavi uzde zavodljive u čeljusti naroda. (...) Jahve će zagrmjet' glasom veličajnim i pokazat' ruku svoju što udara u jarosnom gnjevu, sred ognja zatornog (...) Odavna je pripravljen Tofet za Moleka – lomača visoka, široka, mnogo ognja, mnogo drvlja. Dah gnjeva Jahvina, kao potok sumporni, njega će spaliti« (Iz 30, 27–28.30.33).

Iskustvo Boga u njegovu izabranu narodu razumije se jedino polazeći od teologije saveza Boga i njegova naroda.¹⁸ Zato je savez temeljni okvir za razumijevanje Božje srdžbe u Starome zavjetu. Time je govor o Božjoj srdžbi lišen mitološkoga, po kojem bi ta srdžba bila izraz slijepoga božanskoga gnjeva, prst sudbine ili čak neka sila koja je jača od samoga Boga. U tom okviru uočavamo dvije razine govora o Božjoj srdžbi. Prva se odnosi na srdžbu kojom Bog staje u obranu svojega izraelskoga naroda pred nasiljem i nepravdom drugih naroda, kao na primjer egipatskoga naroda, zatim naroda prisutnih u Obećanoj zemlji te onih u Asiriji i Babilonu. Paradigmatski primjer te vrste srdžbe dan je u Mojsijevoj zahvali za izbavljenje naroda iz Egipta:

»Desnica tvoja, Jahve, snagom se prodiči; desnica tvoja, Jahve, raskomada dušmana. Veličanstvom svojim obaraš ti protivnike; puštaš svoj gnjev i on ih k'o slamu proždire. Od daha iz tvojih nosnica vode narastoše, valovi se u bedem uzdigoše, u srcu mora dubine se stvrduše. (...) Strah i prepast na njih se obaraju; snaga tvoje ruke skamenila ih je dok narod tvoj, Jahve, ne prođe, dok ne prođe narod tvoj koji si otkupio. Dovesť ćeš ih i posaditi na gori svoje baštine, na mjestu koje ti, Jahve, svojim učini boravištem, Svetištem, o Jahve, tvojom rukom sazidanim. Vazda i dovijeka Jahve će kraljevati.« (Izl 15, 6–8.16–18).

Božja se srdžba ovdje očituje poput ljudske (kao dah iz nosnica),¹⁹ no postiže ono što nijedna ljudska srdžba ne može postići. Božji gnjev spram neprijateljskih naroda jest spasenje za Izrael i krajnji znak Božje vjernosti Izraelu. Taj gnjev očituje Božju brigu i zanimanje za svoj narod koji je najmanji među narodima (usp. Pnz 7, 7). Mojsije zahvalno slavi Božju srdžbu, i to kao nužno Božje djelovanje kako bi se

¹⁸ U poglavlju se oslanjamo na uvide: A. MARIN, *Anche Dio si arrabbia. L'ira e il giudizio divini come modi estremi di amare*, Roma, 2020., osobito 15–90.; R. MIGGELBRINK, *L'ira di Dio*, 9–93.; X. LÉON-DUFOUR, Srdžba, u: ISTI (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb, 1993., 1257–1263.

¹⁹ Govor o Bogu uvijek je na neki način analogijski. U tom kontekstu postavlja se pitanje zašto bi govor o Božjoj srdžbi bio više antropomorfan od govora o Božjoj ljubavi, koja se prepoznaje kao vrhunac svetopisamske objave o Bogu. Usp. A. MARIN, *Anche Dio si arrabbia*, 163–165.

oslabila moć Egipćana i tako se otvorio put za slobodu izraelskoga naroda iz sužanjstva. Božja srdžba prema Egipćanima znak je i potvrda Božje vjernosti obećanjima saveza s narodom koji je izabrao sebi za svojinu i koji nije velik te svoj opstanak može jedino temeljiti na Božjoj vjernosti obećanjima. Prema tomu Božja je srdžba očitovanje Božje brige za svoj narod, uz pomoć koje taj narod postiže ono što je iznad njegovih mogućnosti. Božja srdžba prema neprijateljskim narodima jamstvo je da je Izrael stvarno izabran narod. Kad u slabosti ne mogu obraniti svoja prava, mogu računati na pomoć Božje sile koja se pokazuje kao srditost. Božja srdžba spram naroda koji nepravedno tlače Izrael jest istodobno Božja ljubav spram Izraela kao izabranoga naroda. Božja srdžba jest i način na koji Izrael spoznaje Božje gospodstvo nad stvorenim svijetom. Tako upoznat Bog ne može biti odviše tolerantan Bog niti Bog koji je nezainteresiran za svoj narod.

Druga starozavjetna razina jest srdžba usmjerena na Božji izabrani narod u cjelini ili – posebno u deuternomističkoj, mudrosnoj i proročkoj teologiji – na pojedince, osobito kralja kao prvoga jamca ispravnoga kulta i društvene pravde. Po tome su biblijski spisi jedinstveni u povijesti religija.²⁰ Navodimo ovdje samo dva primjera. Kako bi kaznio svoj narod za neposluh i idolopoklonstvo, Gospodin izliva svoj gnjev na narod: »Jahve ih je iščupao iz njihove zemlje u ljutini, srdžbi i velikom gnjevu te ih bacio u drugu zemlju. Tako je i danas« (Pnz 29, 27). Božja srdžba po- gađa i samoga Mojsija:

»Ali se zbog vas Jahve na me razljutio i zakleo da ja neću prijeći preko Jordana i unići u blaženu zemlju koju ti Jahve, Bog tvoj, daje u baštinu. (...) Zato pazite da ne zaboravljate saveza što ga je Jahve, Bog vaš, sklopio s vama. (...) Jer Jahve, Bog tvoj, ogranj je što proždire; on je Bog ljubomorani« (Pnz 4, 21.23–24).

Kršenje sklopljenoga saveza izaziva žestoku Božju reakciju spram naroda. Odnosi se to prije svega na nevjeru prema Bogu. No u ono vrijeme Izrael je bio jedinstven i po sljedećem uvjerenju: gnjev Božji izaziva svaka, rekli bismo danas, moralna dimenzija nevjere savezu, što na poseban način uključuje nepravdu prema najslabijima. Ipak, Bog ne iskazuje uvijek i dokraja svoj gnjev. Ta je žestina više zadržavana Božjim milosrđem i njegovom ljubavlju prema čovjeku, iako Izrael vjeruje da obredima, žrtvama i zagovorima (npr. Izl 32, 7–14) može Boga odvratiti od njegove

²⁰ »Jamačno je jedincato u povijesti religija da se sveti spisi jedne religijske zajednice tako kritički ophode s vlastitom zajednicom. Kakvih sve optužaba protiv izabranog naroda nema u proročkim knjigama! Svaki je prekršaj neumoljivo nazvan njegovim imenom, svaki je grijeh razotkriven. (...) No, upravo se u tomu pokazuje pravo milosrđe: ono nikad ne može biti bez istine. Ona može liječiti samo ako nepotkupljivo uspostavljena dijagnoza.« C. SCHÖNBORN, *Našli smo milosrđe. Tajna božanskoga milosrđa*, Zagreb, 2010., 32.

srđžbe, i to baš zato što je milosrdan. Srdžba dakle ne poništava savez, ne dokida vez između Boga i njegova naroda.

Primijetimo da već u Starom zavjetu Božje milosrđe i srdžba idu zajedno: Bog je gnjevan na svoj narod, ali je istodobno milosrdan i dobar prema njemu, zato je spor na srdžbu. Gospodin se Mojsiju objavljuje i ovako: »Bog milosrdan i milostiv, spor na srdžbu, bogat ljubavlju i vjernošću« (Izl 34, 6). Božja dobrota uvijek traje duže od njegove srdžbe: »Jer samo za tren traje srdžba njegova, a čitav život dobrota njegova« (Ps 30, 6), ali »ne reci: 'Veliko je milosrđe njegovo, oprostit će mi moje mnoge grijeh!' jer je s njime milosrđe i gnjev te na grešnike pada srdžba njegova« (Sir 5, 6). Božje milosrđe ne može biti izgovor za ravnodušnost spram Božjih zapovijedi i izostanak čovjekova iskrenoga obraćenja. Milosrđe i srdžba jednako proizlaze iz Boga, oni postoje u njemu i jedno ne isključuje drugo: »Milosrđe i gnjev pripadaju Gospodu, koji može u svojoj moći oprostiti i srdžbu iskaliti. Kao što mu je milosrđe veliko, tako mu je velika i strogost; on ljudima sudi po djelima njihovim« (Sir 16, 11–12). Prema tomu Sveto pismo predstavlja Božje milosrđe i njegov gnjev kao dvije posljedice Božje strastvene ljubavi prema narodu, kao dvije nijanse jedne te iste žarke brige za svojinu koja mu pripada i pred koju stavlja svoje zahtjeve kako bi narod bio blagoslovljen. Zato je Bog uvijek Bog milosrđa, spreman to uvijek očitovati:

»Vrati se, odmetnice, Izraele, riječ je Jahvina. Ne gnjevi se više lice moje na vas, jer sam milostiv – riječ je Jahvina – neću se gnjeviti dovijeka. Samo priznaj krivnju da si se odvrkla od Jahve, Boga svojega, i odlutala k tuđincima, pod svako drvo zeleno i nisi slušala glasa mojega« (Jer 3, 12–13).

Božje izabiranje tako je s jedne strane blagoslov, a s druge strane opasnost za narod koji je najbliže Bogu od svih naroda, kao i za pojedinca koji tvrdokorno ustraje u svojoj nevjeri. Božji gnjev nije hir ili puka osveta, nego stav i djelovanje kojima valja pronaći razlog i smisao, što u konačnici dovodi do poziva na obraćenje, na iščekivanje milosti i vjernosti savezu i njegovim zahtjevima. U srdžbi taj je poziv izrečen u svojoj najradikalnijoj formi. Drugim riječima, Božja srdžba jest očitovanje ozbiljnosti i zahtjevnosti njegove ljubavi, izabiranja i milosrđa.

Kako je vidljivo gotovo u svim starozavjetnim, a posebno u proročkim knjigama, Božja srdžba posljednja je kritička instancija i krajnje jamstvo protiv vladavine zla i grijeha. Iskustvo Božje srdžbe pokazuje se kao najsigurnija prepreka za grijeh pojedinaца, ali i naroda, posebno za kompromise i sinkretizme između Božjega naroda i drugih naroda s kojima su dolazili u doticaj i čije su religije i kulture mogle oslabiti Izraelovu poslušnost i vjernost Jahvi. Kad ni takvo iskustvo Božje ljutnje više nije dovoljno, Bog u svom milosrđu zadržava krajnji učinak svoga zatornoga gnjeva (smrt) i pripušta Izrael u ruke stranaca ili kažnjava grješnika, ali ga pušta da

živi: »Jahve, u srdžbi svojoj nemoj me karati, i nemoj me kazniti u svojem gnjevju. Strijele se tvoje u me zabodoše, ruka me tvoja teško pritisnu: na tijelu mi ništa zdravo nema zbog gnjeva tvog, od grijeha mojih mira mi nema kostima« (Ps 38, 2–4). Nadalje, svako se zlo pripisivalo učinku Božjega gnjeva zbog grijeha naroda ili pojedinaca. U nutrini takva stava stoji uvjerenje da je Bog prisutan u svakom događaju, da se ništa ne događa bez njegove volje i da Bog ne može ne kazniti zlo.

Na Izraelovu tvrdokornu nevjeru Bog odgovara žestoko svojim gnjevom, pa se Izrael vraća Bogu, koji se time umiruje u svojoj srdžbi. Takav se slijed često pojavljuje u Starome zavjetu i to zbog učestale nevjere Božjega naroda. Osim upadanja u ruke neprijateljskih naroda, znak da je Izrael pogođen Božjim gnjevom jesu razne prirodne pojave i nepogode (glad, kuga, guba i na koncu smrt): »Ima vjetrova za kaznu stvorenih, sazda ih kao bičeve bijesa svoga; oni će u vrijeme svršetka snagu razviti i umiriti gnjev svoga Stvoritelja. Vatra i tuča, glas i kuga – sve je to za kaznu stvoreno« (Sir 39, 28–29).

Dobrim dijelom u starozavjetnoj teologiji znak da je pojedinca pogodila Božja srdžba jest njegova bolest. Bolest se, među ostalim, doživljavala kao prilika za obraćenje grješnika: »Jahve, nemoj me karati u srdžbi svojoj, ne kažnjavaj me u svojoj jarosti! Smiluj mi se, Jahve, jer sam iznemog'o, Jahve, ozdravi me jer dršču kosti moje« (Ps 6, 3).

Teološki gledano, Božja srdžba pokazuje da se Božji narod treba klanjati jedino Jahvi, ali i da u Bogu nema mjesta za zlo i grijeh te da u ispunjenje Božje pravednosti nema nikakve sumnje. To se potonje na poseban način odnosi i na društvenu dimenziju Božje srdžbe zbog nejednakosti i potlačenosti nekih u društvu te izostanka međusobne pomoći. Božja srdžba tako je čuvarica bratstva i mira u narodu, odnosno autentičnih odnosa, i sunarodnjaka međusobno i naroda s Bogom.

Postoje također biblijska mjesta gdje čitamo o zazivanju Božje srdžbe nad bezbožnicima, kao što je to slučaj u spomenutim imprekatornim psalmima: »O Bože, polomi im zube u ustima; razbij, o Jahve, čeljusti lavićima« (Ps 58, 7). I dok takve riječi mogu šokirati čitatelja, brzo se može uvidjeti da je tu, zapravo, riječ o novini u povijesti spasenja, ali i čovječanstva – povrijeđeni, Božji ugodnici, stoje takvi kakvi jesu pred Bogom i mole da on preuzme osvetu, u njegove ruke stavljaju ostvarenje pravde i uspostavu pravednosti kao potrebnoga očitovanja vjerodostojnosti vjere. Odriču se samostalne osвете: »Radostan će biti pravednik kad ugleda odmazdu, noge će prati u krvi zlotvora. I reći će ljudi: 'Pravednik plod svoj ima! Još ima Boga da sudi na zemlji!'« (Ps 58, 11–12). I još: »Ustani, Jahve, u svom gnjevju, digni se na bijes tlačitelja mojih. (...) A ja ću hvaliti Jahvu zbog pravde njegove i pjevat ću imenu Jahve višnjega« (Ps 7, 7.18).

Ta redovna shvaćanja Božje srdžbe u Starome zavjetu doživljavaju svoj oštri zavoj u Jobovu slučaju – on, iako pravednik, prolazi kroz stanja koja sličje na Božju srdžbu spram grješnika. Učinci Jobove kušnje doista nalikuju učincima Božje srdžbe te im je isti cilj – da pravednik postane još vjerniji Bogu i još bliže njemu.

Knjiga Mudrosti otvara novu perspektivu za pravedne – život poslije smrti: »Ako su, u očima ljudskim, bili kažnjeni, nada im je puna besmrtnosti. Za malo muke zadobili su dobra velika, jer Bog ih je stavio na kušnju i našao da su ga dostojni« (3, 4–5). Posebno u proročkim spisima dan Gospodnji prikazan je kao dan gnjeva (*Dies irae*): »Blizu je dan Jahvin, veliki! Blizu je i žurno dolazi! (...) Dan gnjeva, onaj dan! Dan tjeskobe i nevolje!« (Sef 1, 14–15), ali ima onih koji će »možda biti zaštićeni u dan gnjeva Jahvina« (Sef 2, 3). Tomu danu nitko ne može izbjeći. No konačni je usud čovjeka, koji je vjeran savezu i kojemu je grijeh oprostjen, iskusiti zahvalnost za Božju dobrotu i milosrđe: »Reći ćeš u dan onaj: 'Hvalim te, Jahve, razgnjevi se ti na mene, ali se odvratio gnjev tvoj i ti me utješi'« (Iz 12, 1). Božja srdžba nije svrha samoj sebi i ima, da tako kažemo, određeno trajanje. Ona je kritički moment, za narod ili pojedinca, koji je istodobno prilika za novi početak i novu nadu te je zato spasonosna. Vrijeme Božje srdžbe upućuje na to da će nastupiti vrijeme vjernosti Bogu: »Bič svoj otkloni od mene, jer izdišem pod težinom ruke tvoje. Ti kaznama popravljaš čovjeka« (Ps 39, 11–12). U Knjizi o Sudcima čitava se povijest Izraela dijeli u tri razdoblja: nevjera naroda – Boja srdžba – obraćenje Izraela.

Božji je gnjev pokazatelj da Bog nikada nije ravnodušan spram naroda, nego u svom milosrđu pronalazi načine čovjekova obraćenja od grijeha i zla. Iako Božja srdžba nije njegova posljednja riječ, u Starome zavjetu nalazimo i mjesta proročke slutnje da božanska srdžba nekad ipak ne pozna zalaza: »Jer gnjev moj planu ognjem koji će vječno gorjeti« (Jer 17, 4). Može se reći da pojedini izrazi Božje srdžbe u povijesti spasenja postaju spasonosni ako odgađaju konačnu Božju srdžbu u dan gnjeva te time omogućuju sveto vrijeme obraćenja grješnika i povratak na pravi put saveza s Bogom u ozbiljnosti i zahtjevnosti zrele vjere.

3. Novozavjetni naglasci o Božjoj srdžbi

Ono što je savez za temu Božje srdžbe u Starome zavjetu, to je kraljevstvo Božje u Novome zavjetu. Kristov navještaj kraljevstva Božjega okvir je u kojem se smještaju njegov govor ili postupanja po kojima se očituje Božja srdžba. Isus Krist objavljujući kraljevstvo objavljuje i lice milosrdnoga Oca koji je beskrajno dobar i milosrdan te je uvijek spreman oprostiti. No time ne dokida Božji gnjev.²¹ Dolazak Božjega

²¹ U ovom se poglavlju sintetiziraju analize: A. MARIN, *Anche Dio si arrabbia*, 91–133.; R. MIGGEL-BRINK, *L'ira di Dio*, 94–134.; X. LÉON-DUFOUR, Srdžba, 1263–1266.

kraljevstva Ivan Krstitelj naviješta riječima da će Krist »skupiti žito u svoju žitnicu, a pljevu spaliti ognjem neugasivim« (Mt 3, 12). Čitav Kristov navještaj radosne vijesti o kraljevstvu Božjem protkan je hitnošću obraćenja i sabiranja Božjih sinova i kćeri.

Sam pojam Božje srdžbe (grč. *orghé*) ne nalazi se mnogo puta u Novom zavjetu. Ali ako se zagleda u evanđeoski lik Isusa Krista, u njemu se lako prepoznaju tragovi srdžbe. Teološki se može reći da ona proizlazi iz Kristove ljudske naravi, ali to ni pošto ne znači da njegova srdžba ne objavljuje Božju srdžbu. Ako je Isus Krist utjelovljeni Sin Božji i objavitelj Oca u punini, onda je on i utjelovljena Božja srdžba. I doista, Krist, zbog onih istih razloga koje smo naveli iz Staroga zavjeta, osuđuje ljudsku srdžbu izjednačujući je s ubojstvom (usp. Mt 5, 21–22). Taj Kristov stav Katekizam Katoličke Crkve ovako tumači:

»Pozivajući se na zapovijed ‘Ne ubij’ (Mt 5, 21), naš Gospodin zahtijeva mir srca i pokazuje nečudorednost ubilačke srdžbe i mržnje. *Srdžba* je želja za osvetom. ‘Nije dopušteno željeti osvetu kao zlo onome koji biva kažnjen’, ali je hvalevrijedno nametnuti stanovitu naknadu ‘da se poroci isprave i ušćuva blago pravednosti.’ Ako srdžba prelazi u namjeru ubiti bližnjega ili ga okrutno raniti, ona se teško protivi ljubavi te je smrtni grijeh. Gospodin kaže: ‘Svaki koji se srdi na brata svoga bit će podvrgnut sudu’ (Mt 5, 22).«²²

Isusova je srdžba drukčija od ranjene i grješne ljudske srdžbe. Evanđelja više puta opisuju srditoga Krista – potresen je u duhu i uzbuđen (usp. Iv 11, 33), srdito zapovijeda Sotoni i zlim dusima (usp. Mt 4, 10; Mk 1, 25), gnjevan je na čovjekovo licemjerje (usp. Mt 12, 34; 15, 7), otreša se na neposlušne i malovjerne učenike (usp. Mk 1, 43), a posebno je ražalošćen okorjelošću ljudskoga srca koje je zatvoreno za milosrđe – takve srdito šiba pogledom (usp. Mk 3, 5). Isus izgoni trgovce iz jeruzalemskoga hrama (usp. Mt 21, 12–17) i proklinje neplodnu smokvu (Mk 11, 18–22). Čak zaziva nesreću nad gradove koji ne priznaju svoju krivicu pred Bogom i za nju se ne kaju:

»Tada [Isus] stane prekoravati gradove u kojima se dogodilo najviše njegovih čudesa, a oni se ne obratiše: ‘Jao tebi, Korozaine! Jao tebi, Betsaido! Da su se u Tiru i Sidonu zbila čudesa koja su se dogodila u vama, odavna bi se već oni u kostrijeti i pepelu obratili. Ali kažem vam: Tiru i Sidonu bit će na Dan sudnji lakše negoli vama.’« (Mt 11, 20–22)

Možemo reći da Isus ne pokazuje srdžbu prema čovjeku zato što je on grješnik. Grješnici su Isusovi prijatelji. Kristova srdžba odnosi se na čovjeka ako se ne želi

---

²² Katekizam Katoličke Crkve, Zagreb, 2016., 2302.

obratiti od svoga grijeha, ako ne želi biti njegov prijatelj. Ako »Isusovo milosrđe ima crte strogosti«,²³ ono svakako ima i crte srditosti.

S obzirom na prisutnost teme u Pavla, možemo toga novozavjetnoga autora opisati, ako već ne kao apostola Božje srdžbe, onda sigurno kao teologa Božje srdžbe. Ali ne i ljudske srdžbe. Čovjekova srdžba uvijek je zlo: »Gnjevi, srdžba, opakost, hula, prostota van iz vaših usta!« (Kol 3, 8). I Pavao ponavlja starozavjetno uvjerenje da se čovjek ne treba srditi niti se osvećivati, već to valja prepustiti Božjoj srdžbi (usp. Rim 12, 19). Srdžba je Božja vlastitost, ali ne i čovjekova, jer je kao takva uvijek grješna.

Božja srdžba dio je širega konteksta njegove borbe kako bi uspostavio svoje gospodstvo nad stvorenim i spašenim svijetom. »Otkriva se doista s neba gnjev Božji na svaku bezbožnost i nepravednost ljudi koji istinu sputavaju nepravednošću« (Rim 1, 18). Prema Poslanici Rimljanima, svi su ljudi grješni, i Židovi i pogani, i svi trebaju otkupljenje. Svi su dakle ljudi svojim grijehom zavrijedili Božji gnjev. Oni su »djeca gnjeva« (Ef 2, 3) koja se sama ne mogu osloboditi od svojih grijeha. Isus je čovjekov osloboditelj od grijeha i zato istodobno osloboditelj od Božje srdžbe: »Koliko li ćemo se više sada, pošto smo opravdani krvlju njegovom, spasiti po njemu od srdžbe?« (Rim 5, 9) Po njemu smo pomireni s Bogom i to će se, prema Pavlu, posve očitovati u posljednji dan. Bogu vjerni tada će zadobiti spasenje, a neprijatelji Božji osudu kao konačni učinak Božjega gnjeva. U toj perspektivi Božja srdžba i spasenje međusobno se razdvajaju.

»Tvrdekornošću svojom i srcem koje neće obraćenja zgrćeš na se gnjev za Dan gnjeva i objavljenja pravedna suda Boga koji će uzvratiti svakome po djelima: onima koji postojanošću u dobrim djelima ištu slavu, čast i neraspadljivost – život vječni; buntovnicima pak i nepokornima istini, a pokornima nepravdi – gnjev i srdžba!« (Rim 2, 5–8).

Dakako da i u spisima Novoga zavjeta pronalazimo jasno suglasje s uvjerenjem da Bog ne trpi grijeh i zlo. Vjernost Bogu suprotnost je pristajanju na grijeh i zato je ona zahtjevna. Budući da su svi ljudi grješni (usp. Rim 3, 12) i da otajstvo bezakonja još traje te je čak i Zakon kao najsvetija ustanova izopačen grijehom tako da »Zakon rađa gnjev« (Rim 4, 15), Bog u svojoj ljubavi prema čovjeku suspreže učinke svoga gnjeva nad grijehom u svijetu. Čini to u Kristu, po Kristu i za njega. Krist na križu postaje grijehom i prokletstvom (usp. Gal 3, 13), na kojega se sručio sav gnjev Božje srdžbe – da bi svakoga čovjeka koji vjeruje u njega izbavio od Božje srdžbe u dan gnjeva. Ali je Krist na križu i »uzdignut u slavu« (usp. Fil 1, 6–11). Na Kristovu križu susreću se Božja svetost i ljudska grješnost, Božje milosrđe i njegov gnjev – a u svemu njegova ljubav prema čovjeku. Ta ljubav pak ne poništava gnjev,

²³ C. SCHÖNBORN, *Našli smo milosrđe*, 60.

nego ga u sebi uključuje. *Djecu gnjeva* »Bog, bogat milosrđem, zbog velike ljubavi kojom nas uzljubi, nas koji bijasmo mrtvi zbog prijestupa, oživi zajedno s Kristom – milošću ste spašeni« (Ef 2, 4–5). »Žarki oganj« (2 Sol 1, 8) Božjega gnjeva dakle kao neminovni usud grješnoga čovječanstva, suspregnut je Božjom milošću koja je dana u Kristovu djelu otkupljenja ljudskoga roda. Tako Bog očituje svoju moć (nad svojom srdžbom) i ujedno objavljuje svoju ljubav (poziv na obraćenje), kako bi čovjek grješnik – *posuda gnjeva* (usp. Rim 9, 22) – svojim obraćenjem postao *posuda milosrđa* (usp. Rim 9, 23).

No, ipak, Bog u povijesti nekad očituje svoj gnjev spram nevjere i nepravde, i to kao najavu i znak konačne Božje srdžbe spram otajstva bezakonja, zbog čega se valja obratiti. »Umrtvite dakle udove svoje zemaljske: bludnost, nečistoću, strasti, zlu požudu i pohlepu – to idolopoklonstvo! Zbog toga dolazi gnjev Božji na sinove neposlušne« (Kol 3, 5–6). Božji gnjev stvarnost je koja se može očitovati u sadašnjosti, jer je u njoj na djelu otajstvo bezakonja (usp. 2 Sol 2, 7), ali je ono i buduća stvarnost sudnjega dana, koji može postati i dan gnjeva te uspostaviti vrijeme gnjeva za nespasene (usp. Mt 25, 41). Kad se pojavi u budućnosti, gnjev će Božji biti njegov sud. Međutim, kad se pojavljuje u sadašnjosti, Božji gnjev izraz je Božje brige za čovjeka, za njegovo spasenje i ima za cilj čovjeka osvijestiti da krene putem promjene svoga grješnoga života. Pod tim vidom shvaćena, Božja srdžba u sadašnjosti se ponovno potvrđuje kao oblik njegove ljubavi i izraz njegove zahtjevnosti, a u budućnosti kao izraz prihvaćanja čovjekove slobodne volje koja zadobiva svoju konačnu vrijednost.

U Ivanovu evanđelju nalazimo jasnu sintezu novozavjetnoga govora o Božjoj srdžbi: »Tko neće da vjeruje u Sina, neće vidjeti života; gnjev Božji ostaje na njemu« (Iv 3, 36).

O Božjoj srdžbi čitamo i u posljednjem biblijskom spisu – knjizi Otkrivenja. Tu je srdžba Oca i Sina zajednička: »Jer dođe Dan onaj veliki srdžbe njihove i tko će opstati!« (Otk 6, 17). Božji gnjev pogađa njegove neprijatelje koji izabiru zlo i grijeh. Svojim gnjevom, koji se očituje i kao nasilje, Bog konačno pokazuje naklonost svojim izabranicima – što je u ono vrijeme bilo posebno upravljeno kao poruka nade progonjenim kršćanima.

4. Bog se srdi jer je zahtjevan Bog: nekoliko teoloških izvoda o njegovoj srdžbi

Nakon presjeka osnovnih sadržaja o Božjoj srdžbi u Svetome pismu, sad ćemo ponuditi nekoliko teoloških izvoda na temelju ovdje prijedena puta.

Bog se srdi jer je stvoritelj svega. Prva svetopisamka istina o Bogu jest da je on stvoritelj. On je u početku stvorio svijet i čovjeka, ali on i trajno stvara (*creatio continua*), i

to tako da održava sve stvoreno (*sustentatio mundi*), da vodi brigu o cijelome svijetu (*providentia Dei*) i da u svom djelu trajnoga stvaranja zahtijeva čovjekovu suradnju (*concursus divinus*). Time Bog izriče vjernost svom naumu stvaranja i spasenja te ujedno i vjernost čovjeku kao kruni stvaranja. Iz rečenoga jasno proizlazi da čovjek nije plod slijepoga slučaja ili sudbine. Isto tako proizlazi i to da nema događaja u stvorenome svijetu koji bi bio bez Boga. Bog je uvijek na neki način u svakom događaju. Iz toga se ne mogu unaprijed isključiti i oni događaji koji donose bol, patnju, tragediju i smrt za čovjeka. Valja dakle sa strahom i drhtanjem promatrati i razmatrati sve događaje i znakove vremena koji su nas zadesili, uključujući pandemiju bolesti COVID-19, potrese, poplave... Nitko nema autoritet da u ovom ili onom događaju proglasi na djelu Božji gnjev. No to nas ne iskupljuje da očima vjere, u duhu Svetoga pisma i ne bez nade, u teškim i tragičnim znakovima našega vremena prepoznamo, ako ne više, onda bar sjeme, zraku i klicu Božje srdžbe zbog naših grijeha, zbog grijeha svega svijeta, koja se služi bolom, patnjom i čak smrću kako bi čovjeka potaknula na obraćenje, radi njega i njegova spasenja. Pritom je nužno uvijek gledati još dalje i u toj srdžbi prepoznati novi stvaralački čin Božje bezuvjetne ljubavi i sigurne vjernosti danim obećanjima spasa. A to znači u samom sebi prepoznati mogućnost promjene nabolje, na stvarno obraćenje i prijanje Božjoj volji – Božji gnjev upravo tako želi usmjeriti čovjeka kako bi njegova slobodna zaista *slobodno* izabrala i kako bi se očuvao i rastao u svom istinskom dostojanstvu djeteta Božjega stvorenoga i spašenoga u Kristu.

»Onaj tko čovjeka proglašava vječnim pacijentom, koji ne može promijeniti svoje ponašanje, budući da je ono samo izraz njegovih genetskih, neuronalnih, psihičkih, kulturalnih i socijalnih obilježja, oduzima mu dostojanstvo. Evanđelje odolijeva ovome iskušenju – i govori na veličanstven način o čovjeku. Potpuna pribrojivost njegove krivnje rječit je izraz za visinu njegova poslanja.«²⁴

Bog se srdi jer postoji grijeh. Povijest između prvoga stvorenoga čovjeka Adama i utjelovljenoga Sina Božjega Isusa Krista, kao i povijest poslije Krista, nije mirna. U njoj postoji grijeh i na djelu je otajstvo bezakonja. Povijest odnosa Boga i čovjeka jest zato dramatična povijest spasenja, a ne mirnoća koju može opisati linearna doktrina. Božji gnjev postoji samo zato što postoji grijeh i dokle god bude postojao grijeh, postojat će i Božji gnjev. Grijeh je odbijanje zahtjeva koje Bog postavlja pred čovjeka. Čovjek u daru slobode, koju je primio od Boga i čime se na neki način i sam Bog ograničio i razvlastio, izabire i izriče Bogu svoj *NE*. Takav odgovor, jer dolazi iz Božjega stvorenja i njemu udijeljena dara, zapravo

²⁴ B. STUBENRAUCH, Grijeh – Krivnja – Oproštenje. Konture nauka o otkupljenju, u: *Communio* 44(2018.)131, 85–91., ovdje 90.

je Božji poraz.²⁵ Svako čovjekovo odstupanje od poziva na svetost i zajedništvo s Bogom, za Boga predstavlja istinski poraz. Suočen s porazima, po kojima grijeh postaje konstanta, Bog iskazuje svoj gnjev. Srđi se na narod i na pojedinca kako bi se smanjila spirala zla. Kristov križ jest objava da je grijeh istodobno i čovjekov i Božji poraz. Na Kristovu križu Božja se srđba sastaje s njegovom pravednošću. Tako Krist zastupnički uzima mjesto svakoga grješnoga čovjeka. Iz toga proizlazi da se Bog u Isusu Kristu srđi na samoga sebe. Time Božja srđba biva ublažena i zadržavana – čemu su predznaci i potvrde zagovorne molitve, žrtve i obredi pred Bogom sabranoga naroda. Ali Božja srđba time još nije dokinuta. Svojom srđbom Bog i dalje pokazuje da je zahtjevan spram čovjeka i da žarko želi osobno obraćenje svakoga pojedinca i spas svih ljudi. Isto tako svojom srđbom Bog pokazuje da staje na stranu i u korist ranjenih, siromašnih i malenih koji su ugnjetavani nepravdom i tlačeni zlom drugih.

Bog se srđi jer nije ravnodušan spram čovjeka. Bog ne pozna ravnodušnost spram čovjeka. Ništa u čovjekovu životu nije izvan Božjega zanimanja. Bog ne može ravnodušno primiti ni čovjekov *DA* ni čovjekov *NE*. On se veseli zbog čovjeka, ali i pati zbog njega. On ga blagoslivlja u lijepom, dobrom i svetom, a srđi se na njega i kažnjava ga u ružnom, zlobnom i grješnom. Bog ne može biti suzdržan spram mogućnosti da čovjek i narod trajno utonu u svojoj krivici. Bog se srđi onda kad je duboko nezadovoljan čovjekom i kad vidi da je cilj njegova puta vječna propast. Zato se istinski vjernik čak treba radovati Božjoj srđbi, jer je ona jedan od načina porasta obraćenja u svijetu, kao i način zaštite i obrane dobrih, siromašnih i malenih u svijetu, kao posebne Božje svojine. Stoga slika Boga koji ne zna za srđbu jest slika nezainteresiranoga Boga kojemu je zapravo svejedno za čovjeka. To više ne bi bio Bog biblijske objave.

Bog se srđi jer želi dijalog s čovjekom. Odnos saveza između Boga i čovjeka podrazumijeva dijalog saveznika. Povijest je mjesto razgovora Boga i čovjeka, ali dijalog zapinje čovjekovim grijehom i njegovom krivnjom. Božja srđba nikad ne dokida mogućnost dijaloga Boga i čovjeka i već zato je ona izraz Božjega milosrđa. Bog uvijek ostaje vjeran. No, kad odnos s čovjekove strane prestaje biti dijalog, Bog se srđi i nekada ne zadržava učinke svoje srđbe – sve samo da čovjeka potakne i privoli da se vrati pravoj ljubavi i prihvati Božju zahtjevnost koja je spasonosna. Zato odnos s Bogom, jednom započet, uključuje i to da se iskusi njegov gnjev kako bi se ljudska sloboda šokirala i osvijestila, kako bi se čovjek obratio Bogu u povjerenju i predaji njegovoj volji.

---

²⁵ O Božjem porazu kao važnoj istini Svetoga pisma vidi više u: B. VULIĆ, *Vjera kao eshatološko nestrpljenje. Oglad o Sergio Quinziju*, Osijek, 2020., 158s.

Bog se srđi jer ne čeka da čovjek sam spozna grijeh. Božji gnjev nikad nije svrha samom sebi. On nije nekontrolirana reakcija koja završava u još većem zlu. Božja srdžba jest spasonosna, jer »vrijeme je kratko« (1 Kor 7, 29) i Bogu nije do »smrti bezbožnikove, nego da se odvrati od zloga puta svojega i da živi!« (Ez 33, 11) Tama grijeha zasljepljuje oči duha koje onda sve teže prepoznaju grijeh. Čovjek je sklon umanjiti svoj grijeh, negirati ga, ne prepoznati ga i biti ravnodušan spram njega. Bog koji se srđi upravlja pogled vjere na razlog te srdžbe, a to je – istaknimo još jednom – čovjekov grijeh koji ga vodi u propast i u smrt. Božja srdžba u svojim izrazima jest ozbiljno i žarko upozorenje koje čovjeka dovodi do spoznaje da postoji krivnja i da je čovjek zaslužio smrt. Možda bez Božje srdžbe čovjek to ne bi nikad htio niti znao spoznati. Naravno, nije srdžba jedini Božji način poticanja čovjekova obraćenja, ali Božji gnjev može biti posljednje što je ostalo da se grješniku otvore oči, da se napokon obrati i očuva od smrti kao vječne propasti. Odsustvo govora o Božjoj srdžbi zato može biti simptom odsustva pitanja koji je čovjekov konačni cilj i želi li on uopće Božje spasenje.²⁶ Spoznati i priznati grijeh jest dakle spasonosno, ali nije nipošto lako te i zato čovjek treba Božju pomoć.

»Priznati vlastiti grijeh nije nešto samorazumljivo. Velik razmak dijeli, s jedne strane, općenitu i bezbolnu konstataciju 'slab sam', a s druge strane, ponižavajuće priznanje 'pogriješio sam, ali zato prihvaćam čvrstu odluku da više neću uvrijediti Boga'.«²⁷

Bog se srđi jer je milosrdan prema čovjeku. Ranije smo ustvrdili da u Svetom pismu ne postoji protuslovlje između Božjega milosrđa (ljubavi) i njegove srdžbe. To nisu dva Božja lica ni njegove dvije naravi. No Bog *jest* ljubav (usp. 1 Iv 4, 8.16), on *nije* srdžba. Srdžba je žestoka reakcija Božje ljubavi koja žarko želi čovjekove obraćenje. Kao takva, božanska srdžba nije u suprotnosti s božanskim milosrđem. Srdžba je izraz Božjega milosrđa prema grješniku i na način da ne želi biti zadnja riječ Božje ljubavi spram čovjeka. Stoga je najprikladnije ustvrditi da je srdžba, zapravo, ranjena Božja ljubav koja ne želi prestati biti zahtjevna, jer je za čovjeka spasonosna. »Srdžba je jedna nijansa njegove ljubavi. Gnjev Božji je njegova ranjena i odbijena ljubav.«²⁸ Prirodno je da se ljubav, ako je odbijena, ljuti i iskazuje srdžbu kako bi se onaj koji ju odbija vratio na njezin put. Srdžba je radikalni oblik Božje strastvene ljubavi prema čovjeku, ona je čak »ljubomora svete ljubavi«. ²⁹ Bog je ljubomoran na čovjekovu nevjeru i svoju ljubav iskazuje u paradoksalnoj formi ljubavi, sve da bi se čovjek odazvao pozivu na vjernost Bogu i svetost života – na priznanje krivnje

²⁶ Usp. A. MARIN, *Anche Dio si arrabbia*, 171–172.

²⁷ F. URFELS, Milosrđe, opće mjesto, u: *Communio* 41(2015.)124, 31–40., ovdje 39.

²⁸ A. MARIN, *Anche Dio si arrabbia*, 132.

²⁹ X. LÉON-DUFOUR, Srdžba, 1261.

zbog grijeha i na obraćenje od grijeha k Bogu. U iskustvu Božje srdžbe čovjek treba otkriti Božje milosrđe koje je toliko ozbiljno i založeno za čovjekovo obraćenje da mu se onda i samomu nametne pitanje: Ako je Bogu toliko stalo do mene, zašto meni samomu nije stalo do sebe i do spasa svih ljudi? Svojom srdžbom Bog poduzima još jedan korak, možda i odlučujući, da se čovjek spasi od vječne propasti u paklu. Božanska srdžba dakle uvijek želi na neki način čovjeka opomenuti da njegovo slobodno izabiranje grijeha i nevjere jednom može postati konačno i neopozivo. A to jest pakao.

»Bez mogućnosti pakla, sva bi ljudska povijest pred Bogom bila jedna obična farsa, nekakvo Božje poigravanje s čovjekom. Bez mogućnosti pakla Bog bi se narugao čovjekovu naporu činjena dobra, njegovoj spremnosti na žrtvu, njegovu mučeništvu, u konačnici njegovoj ljubavi i vjernosti prema Bogu. Tako bi naposljetku i sam Bog postao farsa. Zato je Božja ljubav stvorila pakao i zato ljubav zahtijeva pakao!«³⁰

Tvrditi da je Bog samo i jedino milosrdan prema čovjeku i da se ne može srditi na njega varljiv je stav koji se ne može izjednačiti sa stavom Svetoga pisma. Više je to alibi za ravnodušnost spram zahtjevnosti kršćanske vjere u Boga i anestezija zahtjeva i granica koji proizlaze iz te vjere. U čovjekovoj sadašnjosti Božja se srdžba otkriva kao čin milosrđa koje ga prodorno potiče na obraćenje. U budućnosti se pak Božja srdžba iščekuje kao sud po kojem će se čovjekovoj slobodi i njegovoj raspoloživosti dati konačna i neopoziva vrijednost. »Srdžba je odbijena ljubav, ljubav koja može biti zauvijek odbijena.«³¹ U tom svjetlu, možemo reći i sljedeće: Božja će srdžba imati svoj kraj ako je spasonosno djelovanje za čovjekovo obraćenje koje donese roda; no ona ne će imati kraj ako je vječno i neopozivo prokletstvo za Božje neprijatelje.

Govor o Božjem milosrđu bez uvažavanja postojanja Božje srdžbe može izokrenuti milosrđe i učiniti ga, kako je to nazvao kardinal Kasper, »omekšivačem kršćanskog ethosa«.³² To nastupa onda kad se uime milosrđa u nepravdi više štiti počinitelja nego žrtvu, kad se prelazi preko krivoga i grješnoga ponašanja, kad se banalizira i poništava Božja zapovijed pravednosti, kad se milosrđe sentimentalno shvaća pa se njime opravdava grijeh ili se zbog milosrđa skriva istina itd.³³

»Jednom riječju, kad bi Bog bio samo Bog milosrđa, Bog bez kazni, to bi bio nepravedan Bog, a recimo to i još odrješitije, bio bi to idol, jer bogo-

³⁰ I. RAGUŽ, *Samovanja s prijateljima. Ignacije – Job – Franjo*, Đakovo, 2019., 165.

³¹ A. MARIN, *Anche Dio si arrabbia*, 173.

³² W. KASPER, *Milosrđe*, 187.

³³ Usp. isto, 187–189.

vi idolu su ulizice, ne žele razotkrivati čovjeku njegove grijehе i zato ne kažnjavaju. Idoli nam daju ono što mi želimo, obećavaju nam napuhivanje ega: ako se poklonimo njima, moći ćemo se klanjati i sebi. Potpuno suprotno od idola, kršćanski govor o milosrdnom Bogu uvijek dolazi iz ozbiljnosti, iz drame grijehа, tj. kazni. To je vidljivo u cijelom Svetom pismu. Zato, ne samo da Bog kažnjava, nego naređuje izraelskom narodu (...) da se oštro osuđuju grijesi. Štoviše, s Isusom Kristom sada kazne postaju *još i oštrije*. Dok Stari zavjet ne poznaje nauk o paklu, s Isusom Kristom nastaje i nauk o paklu. Pakao je – što nažalost mnogi teolozi i vjernici zaboravljaju – sastavni dio Kristova navještaja o Božjem kraljevstvu, odnosno o milosti, raju. Naime, gdje je obilje milosti, tu dolazi do izražaja i obilje grijehа. Još više: *gdje je obilje milosti, nastaje mogućnost obilja grijehа, a time i pakla*: nastaje mogućnost odbacivanja Božje ljubavi u Isusu Kristu!«³⁴

I na kraju upozoravamo na vrlo važnu perspektivu govora o Božjoj srdžbi. Ako govor o Božjoj srdžbi sablažnjava čovjeka (vjernika) ili ako je ravnodušan spram nje, to je znak da su nastupile poteškoće s iskustvom Božje svetosti i njegove ljubavi prema čovjeku te zanemarivanje – svjesno ili ne – zahtjevnosti osobne vjere u Boga Isusa Krista. Vjerovati u Boga Isusa Krista zahtjevno je i podrazumijeva iskustvo Božje srdžbe kad se od toga zahtjeva odustaje, i to zato što taj pothvat čovjeka uvodi u opasnost njegove trajne propasti.

»Nitko ne može bez sablazni slušati da se govori o rasrđenom Bogu ako ga jednom nije pohodila njegova svetost ili njegova ljubav. S druge strane, kao što čovjek, da bi ušao u milost, mora biti otet grijehu, tako i vjernik da bi istinski pristupio Božjoj ljubavi, mora se približiti misteriju Božje srdžbe.«³⁵

Zaključak

Biblijski govor o božanskom gnjevu predubok je i prečest da bi se sveo samo na puku metaforu ili arhaični strah. Bez razmatranja i razvijanja svetih tekstova o Božjoj srdžbi osiromašuje se proučavanje Svetoga pisma i sama teologija, a na horizontu vjere ostajemo zakinuti za cjelovitost Božje objave zapisane u Svetome pismu i prešućujemo sastavni dio kršćanske vjere. U Svetome pismu ne postoje dostojni i manje dostojni tekstovi i sve ih treba uzimati jednako, u svjetlu cjeline Pisma i polazeći od njegova središta, koje je Krist. Stoga Božja srdžba ne može ostati blijeda ili slabo elaborirana tema. Njegov gnjev ne može biti neprihvatljiv vjerničkom duhu.

³⁴ I. RAGUŽ, *Cave minantem!* Meditacija o Bogu osvetniku koji kažnjava i druge meditacije, 109.

³⁵ X. LÉON-DUFOUR, *Srdžba*, 1261.

Srdžba je oštra riječ, ali je duboko biblijska i ona sprječava bilo kakvo naturalizirane slike o Bogu. Ona ozbiljno upozorava da tragedije koje čovjek proživljava svoj uzrok najčešće imaju u ljudskome grijehu te da Bog koji se srdi spasonosno djeluje – radi čovjeka i njegova spasa. Bog se srdi na pojedince i na narode jer je zahtjevan Bog – on traži i naređuje ljubav svega srca, sve duše i svega uma (usp. Pnz 6, 5). Govor, ali još više prepoznavanje iskustva Božje srdžbe, jedan je od najradikalnijih putova čovjeka grješnika k Bogu, koji dolazi u pravo vrijeme za čovjeka. Strah od Božje srdžbe strah je od svjesnoga, svojevoljnoga i namjernoga zanemarivanja ili odbijanja Božje zahtjevnosti.

Dakako, tim nismo rekli sve o Božjoj srdžbi. Zašto Bog nekad iskazuje srdžbu, a nekad ne? Zašto srdžba nekad pogađa i dobre, a nekad ne pogađa jako zle ljude? Zašto je Bog katkada odviše strpljiv, a nekad nije? Ta i mnoga druga pitanja ostaju i tako treba biti – jer ako bi se moglo posve proniknuti u otajstvo božanske srdžbe, ona više ne bi bila ni božanska ni spasonosna.

»YOU PROVOKED THE LORD TO WRATH.« (DEUT. 9:22)
GOD'S WRATH AS AN EXPRESSION OF HIS DEMANDS

Boris VULIĆ*

Summary: *The article aims to show that the biblical discourse about God's wrath is constitutive of a true Christian image of God and that such discourse should not be ignored, because it is an integral part of the Christian faith. The paper warns that the abundant biblical records of divine wrath reveal a God who is demanding – for the sake of us and our salvation – and that God's wrath does not exclude God's love and mercy but arises precisely from them as a radical way of their expression and calls for conversion. The article is divided into four parts. The first part presents contemporary contexts which make the discourse about God's wrath unacceptable. The following two chapters deal with the synthesis of the biblical discourse about God, with introductory notes on the distinction between divine and human wrath. The third part brings theological conclusions of the biblical doctrine of God's wrath, where it becomes clear that God is angry with man because He is his creator, because there is sin, because God is not indifferent to man's condition, because He wants a dialogue with man and does not wait for man to know sin on his own. Ultimately, as seen in the fourth chapter, God is angry with the sinful man and the people because He is merciful.*

Keywords: *God's wrath, mercy, sin, conversion, the paradox of faith.*

---

* Assoc. Prof. Boris Vulić, Ph.D., Catholic Faculty of Theology in Đakovo, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Petra Preradovića 17, P. O. box 54, 31400 Đakovo, Croatia, vulic@me.com